

Uniwersytet Warszawski

JOANNA KRUK
ORCID: 0009-0007-1143-7928
joanna.kruk807@gmail.com

Realizacja zasady kolegialności przed sądem drugiej instancji po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 7 lipca 2023 r.

Implementation of the Collegiality Principle before the Court of Second Instance after
the Amendment to the Civil Procedure Code of 7 July 2023

WPROWADZENIE

Zasada kolegialności składu orzekającego jest jedną z naczelných zasad wymiaru sprawiedliwości, służącą kształtowaniu rozstrzygnięcia sądu w drodze dyskusji i ścierania się odmienných stanowisk. Bezsparnie przyjmuje się, że rozpoznanie sprawy w powiększonym składzie sprzyja zapewnieniu wyższego standardu prowadzonego postępowania, a w konsekwencji zwiększa także legitymację rozstrzygnięcia sądu w odbiorze społecznym¹. Kolegialność jest szczególnie pożądana w sprawach skomplikowanych oraz w sprawach, w których istotne znaczenie może mieć – obok wiedzy prawniczej – doświadczenie biznesowe² lub życiowe³. Ponadto zapewnia większe gwarancje niezawisłości i bezstronności członków składu orzekającego, gdyż – jak podnosi się w literaturze – sąd roz-

¹ Postanowienie SN z dnia 29 kwietnia 2022 r., III CZP 77/22, LEX nr 3361825. Zamiast wielu zob. E. Wańkowski, *System procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 157 i n.

² K. Markiewicz, *Właściwość sądu, skład sądu i wyłączenie sędziego w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2015, nr 2, s. 296.

³ Szerzej zob. J. Turek, *Ławnik – sędzia – przysięgły*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 2409, s. 1322 i n.

patrujący sprawę jednoosobowo może być bardziej narażony na próby nacisku i wywierania wpływu na jej wynik⁴.

Na tle ostatnich nowelizacji procedury cywilnej zauważalna jest silna determinacja ustawodawcy, by zwiększyć sprawność postępowania cywilnego⁵, do czego ma prowadzić m.in. ograniczenie realizacji zasady kolegialności. Wprowadzony ustawą z dnia 7 lipca 2023 r.⁶ art. 367¹ k.p.c. istotnie zmienił zasady kształtowania składów w postępowaniu drugoinstancyjnym, rozszerzając katalog spraw, w których sąd orzeka w składzie jednego sędziego. Może to powodować daleko idące skutki w zakresie realizacji gwarancji procesowych stron, a dodatkowo – z uwagi na zbyt skomplikowaną budowę – interpretacja wskazanego przepisu może wywoływać wiele trudności. Z tych wszystkich powodów konieczna jest analiza problemu, poczynając od rozważań dotyczących aksjologicznych podstaw kolegialności i zasad kształtowania składu sądu w postępowaniu pierwszoinstancyjnym.

UWAGI WSTĘPNE

Rozważając istotę zasady kolegialności w procesie cywilnym, należy mieć na uwadze jej ścisły związek z prawem do sądu w ujęciu konstytucyjnym. Zgodnie z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP⁷ każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Pojęcie sądu „właściwego” należy odnieść do orzekania nie tylko przez sąd właściwy w aspekcie przedmiotowym⁸, rzeczowym, funkcjonalnym i miejscowym, lecz także przez sąd działający w odpowiednio ukształtowanym składzie, przy czym jego rodzaj powinien każdorazowo wynikać z ustawy

⁴ E. Waśkowski, *op. cit.*, s. 157–158. Jak stwierdza autor, „większą ilość sędziów, jak i większą ilość wody, trudniej jest zepsuć”. Zob. także: K. Markiewicz, *Wpływ regulacji „covidowych” na zasadę niezmienności (stabilności) oraz kolegialność składów sądów odwoławczych*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 46–47; A. Olaś, *Skład sądu*, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 4, cz. 1: *Postępowanie nieprocesowe*, red. T. Ereciński, K. Lubiński, Warszawa 2021, s. 193–194.

⁵ Spośród aktualnie obowiązujących rozwiązań, które mają usprawnić przebieg postępowania, można wymienić np. model prekluzji materiału procesowego przyjęty w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych (art. 458⁵ k.p.c.) oraz w postępowaniu odrębnym w sprawach z udziałem konsumentów (art. 458¹⁵ k.p.c.), jak również art. 148¹ k.p.c., na podstawie którego sąd może rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym m.in. wówczas, gdy uzna, że przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne.

⁶ Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023, poz. 1860), dalej: nowelizacja z 7 lipca 2023 r.

⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, ze zm.).

⁸ Aspekt ten wiąże się z kwestią dopuszczalności drogi sądowej. Zob. W. Sanetra, *Sąd właściwy w rozumieniu Konstytucji RP*, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 9, s. 11.

procesowej⁹. Jak podnosi się w piśmiennictwie, ustawodawca jest w tym zakresie pozbawiony pełnej swobody w stanowieniu prawa¹⁰. Współzależność regulacji dotyczących składu sądu orzekającego z konstytucyjnym prawem do sądu uzasadnia ograniczenie arbitralności ustawodawcy w kształtowaniu składów orzekających oraz potwierdza konieczność dokonywania ścisłej wykładni przepisów regulujących tę materię.

Zgodnie z obowiązującą regułą – akceptowaną zarówno przez judykaturę, jak i przez doktrynę – sąd pierwszej instancji orzeka w składzie jednego sędziego¹¹, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej (art. 47 § 1 k.p.c.¹²). Wyjątki funkcjonujące w obecnym stanie prawnym są nieliczne¹³. Odstępstwem jest m.in. art. 47 § 2 k.p.c., zawierający taksatywne wyliczenie spraw rozpatrywanych w składach ławniczych (jeden sędzia wraz z dwoma ławnikami)¹⁴, gdyż – jak się uznaje – sprawy te wymagają szczególnego rodzaju wrażliwości społecznej oraz doświadczenia życiowego¹⁵. Ustawodawca przewidział również możliwość rozpatrzenia sprawy zawilej¹⁶ lub o precedensowym charakterze w składzie trzech sędziów. Jak wynika z art. 47 § 4 k.p.c., możliwe jest to wyłącznie na zarządzenie

⁹ P. Grzegorzczak, K. Weitz, *Komentarz do art. 45, [w:] Konstytucja RP, t. 1: Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016, Nb 76; A. Olaś, *Kolegialność a jednoosobowość – skład sądu I instancji w procesie cywilnym: doświadczenia i perspektywy*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 3, s. 500. Zgodnie z poglądem M. Waligórskiego (*Zarys polskiego procesu cywilnego*, Kraków 1952, s. 76) kwestia składu sądu orzekającego należy do problematyki właściwości wewnętrznej sądu.

¹⁰ W. Sanetra, *op. cit.*, s. 22.

¹¹ E. Waśkowski (*op. cit.*, s. 158) stwierdził, że nawet przeciwnicy zasady kolegialności ograniczali żądanie wprowadzenia jednoosobowych składów do sądu pierwszej instancji, tym samym – mając na względzie „słuszność i sumienność wyroków” wydawanych przez skład powiększony – uznawali jej przewagę w sądzie drugiej instancji.

¹² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1550, ze zm.).

¹³ Na przykład skład trzech sędziów przewiduje ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1638) w sprawach, w których sąd rozstrzyga o umieszczeniu w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym osoby stwarzającej zagrożenie, wobec której zastosowano nadzór prewencyjny. Do 27 września 2023 r. w składzie trzech sędziów rozpatrywane były również sprawy o ubezwłasnowolnienie (por. art. 544 § 1 k.p.c. w poprzednim brzmieniu). Szerzej zob. M. Dziurda, *Problemy praktyczne wynikające z nowych przepisów o składach sądu w postępowaniu cywilnym*, LEX/el. 2023, Nb 5.

¹⁴ O orzekaniu przez ławników w okresie obowiązywania epizodycznego przepisu art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1327, ze zm.), dalej: ustawa covidowa.

¹⁵ T. Zembrzusi, *Przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii COVID-19 w postępowaniu cywilnym, czyli pożegnanie z kolegialnością orzekania*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 62.

¹⁶ Może chodzić o zawilość zarówno pod względem prawnym, jak i na tle stanu faktycznego. Zob. M. Jędrzejewska, *Komentarz do art. 47, [w:] Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego*,

prezesa sądu (art. 47 § 4 k.p.c.)¹⁷, które jest wydawane z urzędu, na wniosek strony lub z inicjatywy sędziego rozpoznającego sprawę¹⁸.

Ryzyko wynikające z orzekania przez monokratyczny skład sądu pierwszej instancji było do niedawna łagodzone kolegialnością sądu drugiej instancji. Mimo gwarancji rzetelności i bezstronności, jakie zapewnia orzekanie przez skład trzech sędziów, od 2020 r. zauważalne jest odchodzenie przez ustawodawcę od zasady kolegialności w postępowaniu apelacyjnym. Mowa m.in. o epizodycznym przepisie art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4 ustawy covidowej w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 28 maja 2021 r.¹⁹, zgodnie z którym w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania tego z nich, który obowiązywał jako ostatni, sąd pierwszej i drugiej instancji rozpoznawał sprawy w składzie jednego sędziego. Chociaż ustały przyczyny, przez które (z założenia) przepis ten obowiązywał, ustawodawca nie zdecydował się powrócić do poprzednich rozwiązań. Wobec bierności prawodawcy Sąd Najwyższy podjął uchwałę w sprawie o sygn. III PZP 6/22²⁰, której nadano moc zasady prawnej. Stwierdzono w niej, że rozpoznanie sprawy cywilnej przez sąd drugiej instancji w składzie jednego sędziego na podstawie art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4 ustawy covidowej ogranicza prawo do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP), ponieważ nie jest konieczne dla ochrony zdrowia publicznego (art. 2 i art. 31 ust. 3 Konstytucji RP) i prowadzi do nieważności postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.). W uzasadnieniu uchwały zwrócono także uwagę, że wprowadzenie regulacji ograniczających kolegialność przed sądem drugiej instancji było jedynie pozorne, gdyż art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4 ustawy covidowej wszedł w życie prawie półtora roku po wykryciu pierwszego przypadku koronawirusa w Polsce, a więc wówczas, gdy dysponowa-

cz. 1: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, Warszawa 2004, Nb 7.

¹⁷ Warto zwrócić uwagę, że w stanie prawnym obowiązującym do 29 czerwca 1996 r. regułą w postępowaniu pierwszoinstancyjnym był skład kolegialny. Niemniej uchylony art. XII ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 1964, nr 43, poz. 297, ze zm.) umożliwiał zarządzenie przez prezesa sądu powiatowego (a po przekształceniu – sądu rejonowego) rozpoznania każdej sprawy przez sąd w składzie jednego sędziego, z wyjątkiem spraw rodzinnych i spraw ze stosunku pracy. W konsekwencji, jak podnosi się w literaturze, zasada kolegialności w pierwszej instancji miała charakter jedynie fasadowy, gdyż prezesi tych sądów często korzystali z powyższego upoważnienia. Por. J. Gudowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Postępowanie rozpoznawcze. Artykuły 1–124*, red. T. Ereciński, Warszawa 2023, s. 480; A. Łazarska, *Skład sądu drugiej instancji w postępowaniu cywilnym*, „Ius Novum” 2022, nr 2, s. 132; A. Olaś, *Kolegialność...*, s. 517 z powołaną tu literaturą.

¹⁸ J. Gudowski, [w:] *Kodeks postępowania...*, s. 484.

¹⁹ Ustawa z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2021, poz. 1090). Przepis wszedł w życie 3 lipca 2021 r.

²⁰ Uchwała SN w składzie 7 sędziów z dnia 26 kwietnia 2023 r., III PZP 6/22, OSNP 2023, nr 10, poz. 104.

no już obszerną wiedzą na temat choroby i ochrony przed zarażeniem. Ponadto w początkowym okresie pandemii – przed wejściem w życie wskazanego przepisu ustawy covidowej – sprawy były rozpoznawane przez składy wieloosobowe, a ich członkowie mogli korzystać ze środków ochrony osobistej oraz oddzieleni byli przegrodą pleksi²¹. Fakty te niewątpliwie świadczą o iluzorycznym charakterze wprowadzonych zmian.

Reakcją ustawodawcy na uchwałę podjętą w dniu 26 kwietnia 2023 r. była kolejna nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego, na mocy której ostatecznie przesądzono skład sądu drugiej instancji.

SKŁAD SĄDU DRUGIEJ INSTANCJI PRZED WEJŚCIEM W ŻYCIE NOWELIZACJI Z DNIA 7 LIPCA 2023 R.

Zgodnie z art. 367 § 3 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym do 7 listopada 2019 r. zasadą było rozpatrywanie spraw w składzie trzech sędziów, a postanowienia dotyczące postępowania dowodowego mogły być wydawane na posiedzeniu niejawnym w składzie jednego sędziego. Wskutek nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 2019 r.²² rozszerzono zakres orzekania na posiedzeniu niejawnym w składzie jednoosobowym do wszelkich orzeczeń bez względu na ich przedmiot i rodzaj, z wyjątkiem wydania wyroku²³.

Epidemia COVID-19 okazała się punktem zwrotnym dla organizacji postępowania cywilnego. Regulacje, które miały na celu dostosowanie procedury do tymczasowo zmienionej rzeczywistości, spotkały się z szeroką krytyką doktryny²⁴. Wspomniany wcześniej art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4 ustawy covidowej wprowadził zasadę orzekania w obu instancjach przez sąd w składzie jednego sędziego. W drodze wyjątku – z uwagi na szczególną zawilgość lub precedensowy charakter sprawy – prezes sądu mógł zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uznał to za wskazane. Jak stwierdzono w uzasadnieniu do projektu

²¹ Zob. tezy 30–34 uchwały III PZP 6/22.

²² Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1469).

²³ Wydanie wyroku na posiedzeniu niejawnym przez sąd drugiej instancji dokonywane było – zgodnie z ogólną regułą – w składzie trzech sędziów.

²⁴ Zob. m.in. T. Zembrzusi, *Przeciwdziałanie...*, s. 59–79; K. Markiewicz, *Wpływ regulacji...*, s. 38–58; K. Gajda-Roszczyńska, *Przebudowa wymiaru sprawiedliwości w czasach pandemii COVID-19 ze szczególnym uwzględnieniem postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 9–37; M. Skibińska, *O zasadności przepisu art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4 ustawy antycovidowej z perspektywy konstytucyjnej zasady proporcjonalności*, „Polski Proces Cywilny” 2023, nr 1, s. 105–127; T. Zembrzusi, *Ograniczenia jawności postępowania w sprawach cywilnych w dobie pandemii – potrzeba chwili czy trwale rozwiązania?*, „Forum Prawnicze” 2021, nr 3, s. 3–18; H. Izdebski, *Legislacja dotycząca COVID-19 i ustawowy nihilizm prawny*, [w:] *Pandemia COVID-19 a prawa i wolności obywatela*, red. T. Gardocka, D. Jagiełło, Warszawa 2021, s. 29 i n.

ustawy²⁵, wprowadzenie jednoosobowych składów orzekających w obu instancjach było podyktowane „zagrożeniem epidemiologicznym, jakie stwarzają sobie nawzajem trzy osoby zasiadające wspólnie w składzie sądu”. Przedstawiono również – niczym nieopartą – tezę, zgodnie z którą nieistotne jest, czy w sprawie orzeka jeden, czy trzech sędziów²⁶. Mając na uwadze to, że przepis art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4 ustawy covidowej został wprowadzony, gdy obostrzenia covidowe z innych sfer życia były wycofywane, takie uzasadnienie wprowadzonej zmiany może wydawać się jedynie pozorne²⁷.

Do podobnych konkluzji doszedł Sąd Najwyższy we wspomnianej wcześniej uchwale wydanej w sprawie o sygn. III PZP 6/22²⁸. Zgodnie z przyjętym standardem ograniczenie praw i wolności konstytucyjnych – w tym prawa do sądu oraz zakresu kolegalności – musi spełniać wymogi zawarte w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP²⁹. Ustawodawca, wprowadzając jednoosobowe składy na podstawie przepisu art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4 ustawy covidowej, wskazał na przesłankę ochrony zdrowia publicznego, która zdaniem Sądu Najwyższego nie została spełniona³⁰. Sąd Najwyższy zauważył także, że od 15 kwietnia 2023 r. przywrócono orzekanie z udziałem ławników, podczas gdy wyłączenie kolegalności w składach zawodowych zostało utrzymane. W konsekwencji w powołanej uchwale stwierdzono, że z uwagi na brak uzasadnienia dla rozwiązania z art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4

²⁵ Sejm RP, Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm IX kadencji, druk sejmowy nr 899, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=899> (dostęp: 10.03.2024), s. 8.

²⁶ „Nie ma obiektywnych i sprawdzalnych danych pozwalających na przyjęcie, że wyrok wydany w składzie jednego sędziego jest mniej sprawiedliwy niż wydany w poszerzonym składzie, czy też że sprawa została mniej wnikliwie zbadana przez jednego sędziego niż trzech” (*ibidem*).

²⁷ K. Markiewicz, *Wpływ regulacji...*, s. 45.

²⁸ Zob. G. Kamiński, *Rozpoznanie sprawy cywilnej przez sąd drugiej instancji w składzie jednego sędziego jako przyczyna prowadząca do nieważności postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.)*. Glosa do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych – zasada prawna – z dnia 26 kwietnia 2023 r., III PZP 6/22, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2024, nr 2, s. 97–137. Zob. stanowisko krytyczne: A. Nieć, B. Szyprowski, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2023 r., sygn. III PZP 6/22*, „Prokuratura i Państwo” 2024, nr 1, s. 154–175.

²⁹ Szerzej na temat testu proporcjonalności wprowadzenia art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4 ustawy covidowej zob. M. Skibińska, *op. cit.*, s. 105–127.

³⁰ Zgodnie z poglądami wyrażonymi w piśmiennictwie ograniczenie zasady kolegalności było jedynie pozornie uzasadnione sytuacją epidemiologiczną w kraju, a rzeczywistą przyczyną zmian była chęć podniesienia efektywności prowadzonych postępowań. Zob. A. Łazarska, *op. cit.*, s. 133; K. Gajda-Roszczyńska, *op. cit.*, s. 19. Świadczy o tym chociażby fakt, że – jak wskazał Sąd Najwyższy – w okresie, w którym wszedł w życie art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4 ustawy covidowej, dysponowano już dostateczną wiedzą na temat choroby, a w szczególności sposobów jej rozprzestrzeniania się oraz ochrony przed zarażeniem. Mimo że nie było tej wiedzy w początkowym etapie pandemii, składy kolegalne orzekały nadal, a ich członkowie stosowali m.in. środki ochrony osobistej.

ustawy covidowej w potrzebie ochrony zdrowia publicznego skutkiem wydania orzeczenia przez sąd drugiej instancji w składzie jednoosobowym jest nieważność postępowania³¹.

Sądy powszechne co do zasady respektowały wskazaną uchwałę, a dla wszystkich składów Sądu Najwyższego miała ona charakter wiążący³². Stan ten trwał do 27 września 2023 r., tj. do wejścia w życie ustawy z dnia 7 lipca 2023 r., którą ustawodawca definitywnie rozstrzygnął spór o kolegialność składu orzekającego w sądzie drugiej instancji.

SKŁAD SĄDU W POSTĘPOWANIU APELACYJNYM OD 28 WRZEŚNIA 2023 R.

Na mocy nowelizacji z dnia 7 lipca 2023 r. uchylono art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4 ustawy covidowej oraz art. 367 § 3 k.p.c. Ustanowiony w ich miejsce nowy art. 367¹ k.p.c. wprowadził regułę rozpatrywania spraw przez sąd drugiej instancji w składzie jednoosobowym z nielicznymi wyjątkami.

1. Skład sądu rozpoznającego apelację, czyli kilka słów o nowym art. 367¹ k.p.c.

Zgodnie z art. 367¹ § 1 k.p.c. sąd rozpoznaje sprawę w składzie jednego sędziego z wyjątkiem spraw:

- 1) o prawa majątkowe, w których wartość przedmiotu zaskarżenia choćby w jednej z wniesionych apelacji przekracza milion złotych,
- 2) rozpoznawanych w pierwszej instancji przez sąd okręgowy jako właściwy rzeczowo, z uwzględnieniem pkt 1,
- 3) rozpoznawanych w pierwszej instancji w składzie trzech sędziów na podstawie art. 47 § 4

– które są rozpoznawane przez sąd w składzie trzech sędziów.

Zmiana ta wywołała nie tylko duże kontrowersje z uwagi na niemal całkowite odejście od powszechnie akceptowanej zasady kolegialności w postępowaniu przed sądem drugiej instancji, lecz także liczne wątpliwości interpretacyjne³³.

³¹ Ze względu na społeczne skutki podjętej uchwały przyjęto, że wywołuje ona skutki *pro futuro*, by nie narażać obywateli na konieczność ponoszenia kosztów i trudu ponownego rozpoznawania spraw bądź powtarzania postępowań prawomocnie zakończonych. Zob. także: postanowienie SN z dnia 2 sierpnia 2023 r., III USK 18/23, LEX nr 3590558.

³² M. Dziurda, *Skład sądu w II instancji po nowelizacji KPC*, LEX/el. 2023, Nb 2.

³³ Zob. Instytut Legislacji i Prac Parlamentarnych Naczelnej Rady Adwokackiej, *Opinia do projektu ustawy z dnia 31 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw* (druk sejmowy nr 3216) w części obejmującej zmiany projektowane w ustawie

Redakcja art. 367¹ § 1 pkt 1 k.p.c. pozwala przyjąć, że apelacja w sprawach o prawa majątkowe jest rozpoznawana przez sąd okręgowy w składzie trzech sędziów, jeżeli wartość przedmiotu zaskarżenia choćby w jednej z wniesionych apelacji przekracza milion złotych³⁴. Na mocy art. 367¹ § 1 pkt 2 k.p.c. skład trzyposobowy orzeka również w sprawach, dla których właściwym sądem drugiej instancji jest sąd apelacyjny – z zachowaniem wymogu dotyczącego wartości przedmiotu zaskarżenia określonego w pkt 1³⁵. W efekcie kluczowe znaczenie dla ustalenia składu sądu ma ściśle wyznaczona granica miliona złotych, natomiast wydaje się, że jest ona całkowicie sztuczna i oderwana zarówno od właściwości rzeczowej, jak i funkcyjnej sądu³⁶, a także nie znajduje uzasadnienia, zwłaszcza w sprawach szczególnie zawiłych³⁷.

Rozważenia wymaga też kwestia, jaki skład jest właściwy do rozpoznania apelacji w sprawach niemajątkowych. Wydaje się, że w postępowaniach prowadzonych przed sądem rejonowym jako sądem pierwszej instancji apelacje rozpoznają sąd okręgowy w składzie jednego sędziego, o ile nie zaistniała okoliczność przewidziana w art. 367¹ § 1 pkt 3 k.p.c. Jeśli zaś chodzi o sprawy niemajątkowe, dla których sądem drugiej instancji jest sąd apelacyjny, to należy uznać, że skład kształtuje się kolegialnie³⁸. Z treści art. 17 § 1 k.p.c. wynika, że sprawy o prawa niemajątkowe i łącznie z nimi dochodzone roszczenia majątkowe należą do właściwości sądów okręgowych. Z kolei art. 367¹ § 1 pkt 2 k.p.c. stanowi, że sąd

– Kodeks postępowania cywilnego w zakresie problematyki składu sądu, 15.06.2023, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=3216> (dostęp: 16.03.2024). W opinii tej szczegółowo omówiono słabości zaproponowanej treści art. 367¹ k.p.c.

³⁴ Jak zauważa M. Dziurda (*Kodeks postępowania cywilnego 2023. Najważniejsze zmiany*, Warszawa 2023, s. 78), wartości przedmiotu zaskarżenia nie można sumować. Autor posługuje się przykładem, zgodnie z którym jeżeli w sprawie, w której wartość przedmiotu sporu wynosiła 1 800 000 zł, zasądono połowę, a obie strony wniosły apelacje o wartości przedmiotu zaskarżenia po 900 000 zł, to sąd drugiej instancji – niezależnie od wartości przedmiotu sporu przed sądem pierwszej instancji – będzie orzekał jednoosobowo.

³⁵ Ustawodawca w art. 367¹ § 1 pkt 2 k.p.c. *in fine* posłużył się sformułowaniem „z uwzględnieniem pkt 1”, co oznacza, że nie w każdym postępowaniu prowadzonym w sądzie apelacyjnym będzie orzekał skład kolegialny. Decydujące znaczenie ma w tym przypadku wartość przedmiotu zaskarżenia, na podstawie której sprawa jest kwalifikowana do rozpoznania w składzie jedno- lub trzyposobowym.

³⁶ Instytut Legislacji i Prac Parlamentarnych Naczelnej Rady Adwokackiej, *op. cit.*, s. 3.

³⁷ Sztuczny charakter granicy jednego miliona złotych można zauważyć, porównując np. sprawę opartą na stosunku wekslowym ze sprawą o zapłatę wynikającą np. z umowy o roboty budowlane. Niemożliwe jest postawienie znaku równości między stopniem zawiłości stanów faktycznych i prawnych obu spraw z uwagi na oczywiście wyższy poziom skomplikowania tej drugiej. Niemniej sprawa z weksla, w której wartość przedmiotu zaskarżenia wyniesie 1 000 001 zł, będzie rozpatrywana przez sąd drugiej instancji w składzie trzech sędziów, a sprawa z umowy o roboty budowlane, w której wartość przedmiotu zaskarżenia wyniesie 999 999 zł – w składzie jednoosobowym.

³⁸ M. Dziurda, *Kodeks postępowania cywilnego 2023...*, s. 78–79. Wyjątki od tej reguły wskazane zostały w dalszej części niniejszego artykułu.

apelacyjny orzekający jako sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w składzie trzyosobowym, z wyjątkiem spraw majątkowych, w których wartość przedmiotu zaskarżenia w żadnej z wniesionych apelacji nie przekracza jednego miliona złotych. Prowadzi to do konkluzji, że apelacje w sprawach o prawa niemajątkowe są rozpatrywane przez sądy apelacyjne w składzie trzech sędziów, niemniej pożądane byłoby uproszczenie redakcji art. 367¹ § 1 k.p.c. tak, by uniknąć ewentualnych rozbieżności w tym zakresie.

Na marginesie należy wspomnieć, że w pewnych przypadkach wątpliwości może budzić uznanie sprawy za majątkową bądź niemajątkową. Już dwa miesiące po wejściu w życie art. 367¹ k.p.c. przedstawiono Sądowi Najwyższemu pytanie prawne w sprawie o sygn. III CZP 59/23³⁹: „Czy o składzie sądu apelacyjnego rozpoznającego apelację w sprawie o uchylenie uchwały wspólnoty mieszkaniowej o charakterze majątkowym decyduje wartość przedmiotu zaskarżenia wniesionej apelacji (art. 367¹ § 1 pkt 1 k.p.c.) czy też okoliczność, że sprawa ta rozpoznawana jest w I-ej instancji przez sąd okręgowy jako właściwy rzeczowo bez względu na wartość przedmiotu sporu (art. 367¹ § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 17 pkt 4² k.p.c.)?”. Do niedawna – z uwagi na odgórnie ustanowioną właściwość sądu okręgowego oraz opłaty stałe – nie miało znaczenia zakwalifikowanie spraw o zaskarżenie uchwał do grupy spraw majątkowych bądź niemajątkowych⁴⁰. Trzeba się zatem spodziewać, że ze względu na dość niejasny charakter niektórych rodzajów spraw pojawi się szereg wątpliwości, które będzie musiało rozstrzygnąć orzecznictwo.

Z art. 367¹ § 1 pkt 3 k.p.c. wynika, że trzyosobowy skład sądu drugiej instancji orzeka w sprawach, które były rozpatrywane w pierwszej instancji w składzie kolegialnym na podstawie zarządzenia prezesa sądu, który uznał sprawę za szczególnie zawiłą lub o precedensowym charakterze (art. 47 § 4 k.p.c.). Należy przyjąć, że przepis ten ma zastosowanie niezależnie od wartości przedmiotu zaskarżenia czy właściwości sądu okręgowego lub apelacyjnego⁴¹.

Funkcję korekcyjną pełni art. 367¹ § 3 k.p.c., zgodnie z którym prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawiłość lub precedensowy charakter sprawy. Analogicznie do art. 47 § 4 k.p.c. decyzja prezesa sądu jest decyzją dyskrecyjną i powinna dotyczyć spraw, których stopień skomplikowania jest większy

³⁹ Zob. „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2023, nr 11–12, s. 3.

⁴⁰ Zob. uchwała SN w składzie 7 sędziów z dnia 10 maja 2011 r., III CZP 126/10, OSNC 2011, nr 11, poz. 117. W uchwale tej stwierdzono, że sprawa o zaskarżenie uchwały organów spółdzielni jest sprawą o prawa niemajątkowe, jeżeli przedmiotem zaskarżonej uchwały są prawa lub obowiązki o charakterze niemajątkowym.

⁴¹ M. Dziurda, *Kodeks postępowania cywilnego 2023...*, s. 79.

niż przeciętny lub w których występują wątki nierozważane jeszcze ani w orzecznictwie, ani w piśmiennictwie⁴².

2. Przepisy szczególne wobec art. 367¹ k.p.c.

Nowelą z lipca 2023 r. ustawodawca wyodrębnił kategorię spraw, w których apelacja jest zawsze rozpoznawana w składzie jednego sędziego – niezależnie od ich charakteru, a także niezależnie od wartości przedmiotu zaskarżenia. Zaliczono do nich sprawy:

- o rozwód i separację (art. 446¹ k.p.c.);
- o unieważnienie małżeństwa (art. 451 § 1 k.p.c.);
- o ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa (art. 451 § 2 k.p.c.);
- dotyczące odwołań od decyzji organów regulacyjnych rozpoznawanych w pierwszej instancji przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 479^{34a}, art. 479^{55a}, art. 479^{66b}, art. 479^{77b}, art. 479^{87a} k.p.c.);
- dotyczące własności intelektualnej (art. 479⁹⁰ § 3 k.p.c.).

Należy uznać, że przepisy te stanowią *lex specialis* wobec reguły ogólnej ustanowionej w treści art. 367¹ § 1 k.p.c. Jak podnosi się w piśmiennictwie, niezrozumiałe jest wyłączenie zasady kolegialności w sprawach z zakresu własności intelektualnej oraz w sprawach regulacyjnych, które kilka lat wcześniej zostały uznane przez ustawodawcę za wystarczająco skomplikowane, by rozpoznawały je wyspecjalizowane jednostki⁴³. Ponadto wątpliwości budzi możliwość stosowa-

⁴² I. Wolwiak, *Komentarz do art. 47*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Legalis 2023, Nb 16; A. Partyk, *Komentarz do art. 367¹*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Art. 1–505³⁹*, red. O.M. Piaskowska, LEX/el. 2024, Nb 7. Jak zwraca uwagę K. Markiewicz (*Właściwość sądu, skład sądu i wyłączenie sędziego w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2015, nr 2, s. 296–297), mimo funkcjonującej w Niemczech zasady jednego sędziego przepisy przewidują liczne wyjątki. Dodatkowo prezes sądu nie ma żadnego wpływu na liczebność członków składu orzekającego, gdyż kompetencje w tym zakresie przyznano sędziom.

⁴³ W dniu 1 lipca 2020 r. weszły w życie przepisy o nowym postępowaniu odrębnym – postępowaniu w sprawach własności intelektualnej (ustawa z dnia 13 lutego 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2020, poz. 288). Równocześnie stworzono wyspecjalizowane sądy rozpoznające wskazane sprawy, by z uwagi na ich stopień skomplikowania zapewnić odpowiedni poziom merytoryczny wydawanych orzeczeń. Zob. Sejm RP, Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm IX kadencji, druk sejmowy nr 45, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=45> (dostęp: 17.03.2024), s. 9–12. Ponadto z uwagi na specyfikę spraw dotyczących odwołań od decyzji organów regulacyjnych zostały one przekazane do rozpoznawania przez Sąd Okręgowy – XVII Wydział Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. W efekcie, mimo że ustawodawca wcześniej uznawał te sprawy za wystarczająco wymagające, by były rozpatrywane przez sędziów orzekających w wyodrębnionych na ich użytek wydziałach oraz prowadzone na podstawie przepisów o postępowaniach odrębnych, aktualnie uznał je za wystarczająco proste, by były roz-

nia w odniesieniu do nich art. 367¹ § 1 pkt 3 k.p.c.⁴⁴. Nie jest jasne, czy wskutek zarządzenia prezesa sądu pierwszej instancji o rozpoznaniu powyżej wymienionych spraw w składzie trzech sędziów automatyczne zastosowanie znajdzie wskazany przepis czy może przepis szczególny, na podstawie którego sprawę rozpozna jeden sędzia. Piśmiennictwo przyjmuje stanowisko pierwsze⁴⁵, z czym należy się zgodzić.

Dodatkowo ustawodawca zdecydował się na uchylenie art. 505¹⁰ k.p.c., na podstawie którego sąd rozpoznawał apelację w postępowaniu uproszczonym w składzie jednego sędziego. W efekcie w tym postępowaniu odrębnym zastosowanie znajdą przepisy ogólne, zgodnie z którymi – z uwagi na charakter roszczeń, właściwość sądu oraz wartość przedmiotu zaskarżenia – skład sądu drugiej instancji nadal będzie kształtował się jednoosobowo. W obliczu generalnego odejścia przez ustawodawcę od zasady kolegalności w postępowaniu przed sądem drugiej instancji derogacja art. 505¹⁰ k.p.c. nie spowodowała zatem żadnych zmian.

Po wielu dyskusjach, jakie wywołał art. 15zszs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy covidowej w odniesieniu do postępowania grupowego⁴⁶, należy przyjąć, że również w tych sprawach apelacje są rozpoznawane przez sąd w składzie ukształtowanym na podstawie przepisów ogólnych. Wykładnia art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym⁴⁷ prowadzi bowiem do wniosku, że sąd w składzie trzech sędziów orzeka jedynie w pierwszej instancji, a wobec braku szczególnych regulacji należy zastosować odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego⁴⁸.

3. Skład sądu wydającego postanowienia w toku postępowania apelacyjnego

Zgodnie z art. 367¹ § 2 k.p.c. – któremu nadano treść odpowiadającą uchyleniu art. 367 § 3 zd. 2. k.p.c.⁴⁹ – w sprawach, w których orzeka skład kolejalny,

patrywane przez skład jednoosobowy w obu instancjach. Zob. M. Dziurda, *Kodeks postępowania cywilnego 2023...*, s. 79.

⁴⁴ Idem, *Skład sądu...*, Nb 4.

⁴⁵ Idem, *Kodeks postępowania cywilnego 2023...*, s. 79–80.

⁴⁶ Art. 15zszs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy covidowej dotyczył spraw „rozpoznawanych według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego”. Z uwagi na fakt, że w postępowaniu grupowym przepisy Kodeksu postępowania cywilnego stosuje się odpowiednio, a nie wprost, nie było jednak wiadomo, czy obejmuje on także sprawy, w których skład sądu jest kształtowany na podstawie przepisów ustaw odrębnych.

⁴⁷ T.j. Dz.U. 2023, poz. 1212.

⁴⁸ M. Asłanowicz, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym*, LEX/el. 2019, Nb 11–13, art. 3 ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Autor odnosi się do uchylonego art. 367 § 3 k.p.c., ale poczynione uwagi pozostają aktualne w odniesieniu do nowego art. 367¹ k.p.c.

⁴⁹ Jak wspomniano wyżej, wskutek nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 2019 r. rozszerzono zakres orzekania na posiedzeniu niejawnym w składzie jednoosobowym do wszelkich orzeczeń z wyjątkiem wydania wyroku. Na mocy ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy

sąd na posiedzeniu niejawnym orzeka w składzie jednego sędziego, z wyjątkiem wydania postanowienia, o którym mowa w art. 224 § 3, lub wyroku.

Z powyższego wynika, że jeżeli sprawę rozpoznaje sąd w składzie trzech sędziów, to wydanie postanowienia o zamknięciu rozprawy na posiedzeniu niejawnym oraz wydanie wyroku na posiedzeniu niejawnym w składzie jednoosobowym jest niedopuszczalne. Art. 367¹ § 2 k.p.c. należy zatem odczytywać łącznie z art. 367¹ § 1 k.p.c. lub ewentualnie z innymi przepisami odrębnymi mającymi zastosowanie w sprawie⁵⁰. Warto dodać, że mając na uwadze treść art. 224 § 3 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., postanowienie o zamknięciu rozprawy może zostać wydane jedynie przez sąd w składzie, przed którym odbyło się ostatnie posiedzenie jawne. To samo dotyczy także wydania wyroku (art. 323 oraz art. 326¹ w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.). Konsekwencją naruszenia tej reguły (w obu przypadkach) jest nieważność postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.)⁵¹.

Należy się zgodzić z tezą, że interpretacja art. 367¹ § 2 k.p.c. budzi wiele wątpliwości⁵². Dotyczą one nie tylko ukształtowania składu, który może wydać postanowienie o przedstawieniu zagadnienia prawnego do rozstrzygnięcia przez Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. na posiedzeniu niejawnym⁵³, lecz także składu, który może odrzucić apelację na posiedzeniu niejawnym⁵⁴. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 2022 r.⁵⁵, w której stwierdzono, że „rozpoznawanie apelacji jest zjawiskiem dynamicznym, w ramach którego nie sposób przed skierowaniem jej na posiedzenie przewidzieć jej wyników, nie powinno dochodzić do uzależnienia składu sądu orzekającego od tego, czy zapadłe rozstrzygnięcie przyjmie postać postanowienia lub wyroku”⁵⁶.

4. Skład sądu drugiej instancji w postępowaniu nieprocesowym

Art. 367¹ k.p.c. ma odpowiednie zastosowanie w postępowaniu nieprocesowym za pośrednictwem art. 13 § 2 k.p.c. Problemy w praktyce może powodować

– Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023, poz. 614; dalej: nowelizacja z marca 2023 r.) dodano kolejny – obok wyroków – wyjątek w postaci postanowień wydawanych na podstawie art. 224 § 3 k.p.c.

⁵⁰ M. Dziurda, *Skład sądu...*, Nb 6.

⁵¹ A. Olaś, *Komentarz do art. 367, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Legalis 2023, Nb 152.

⁵² M. Dziurda, *Kodeks postępowania cywilnego 2023...*, s. 82–83.

⁵³ W tym zakresie zob. idem, *Przedstawianie zagadnień prawnych na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. w czasach epidemii i nowelizacji*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 11–12, s. 21–42.

⁵⁴ Idem, *Kodeks postępowania cywilnego 2023...*, s. 83.

⁵⁵ III CZP 12/22, OSNC 2022, nr 12, poz. 115.

⁵⁶ Szerzej na ten temat M. Dziurda, *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023, s. 297–298; M. Rzewuski, *Wniesienie apelacji po nowelizacji KPC*, LEX/el. 2023, Nb 7.

– analogicznie do kwestii zaskarżenia uchwał – ustalenie wartości przedmiotu zaskarżenia, od której zależy orzekanie w składzie kolegialnym. W obliczu tego rodzaju trudności przedstawiono Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne w sprawie o sygn. III CZP 55/23⁵⁷ dotyczące sposobu wyznaczenia składu sądu drugiej instancji w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku⁵⁸.

Zmianą, która wywołała duże kontrowersje⁵⁹, była rezygnacja ze składu kolegialnego przed sądem pierwszej instancji w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie. Z uwagi na charakter tego rodzaju spraw oraz skutki, jakie niesie za sobą orzeczenie o ubezwłasnowolnieniu, ustawodawca dotychczas podchodził do regulacji w tym zakresie z należytą rozważą. Orzekanie przez sąd okręgowy w składzie trzech sędziów miało służyć zachowaniu wysokiego standardu ochrony osób, które miały być ubezwłasnowolnione⁶⁰. Nowelizacja z dnia 7 lipca 2023 r. odwróciła istniejący stan rzeczy i w efekcie od 28 września 2023 r. w sprawach o ubezwłasnowolnienie orzeka w pierwszej instancji sąd w składzie jednego sędziego. Niemniej z uwagi na ich niemajątkowy charakter i niezmienną właściwość sądów okręgowych apelacje w sprawach o ubezwłasnowolnienie nadal są rozpatrywane przez sąd apelacyjny w składzie kolegialnym (art. 367¹ § 1 pkt 2 k.p.c.).

SKŁAD SĄDU W POSTĘPOWANIU ZAŻALENIOWYM

Nowelizacja z 7 lipca 2023 r. wprowadziła również szereg zmian w postępowaniu zażaleniowym. Jeśli chodzi o zażalenia dewolutywne, to zgodnie z art. 397 § 1 k.p.c. w nowym brzmieniu sąd rozpoznaje je na posiedzeniu niejawnym – już nie w składzie trzech sędziów, a w składzie jednego sędziego. Nie zmieniono reguły, zgodnie z którą zażalenia poziome w sprawach rozpatrywanych przez sąd pierwszej instancji oraz przez sąd drugiej instancji są co do zasady rozpoznawane w składzie trzech sędziów (art. 394^{1a} § 1² oraz art. 394² § 1³ k.p.c.)⁶¹. Zróżnicowanie to znajduje jednak uzasadnienie w konieczności zapewnienia realizacji gwarancji procesowych skarżącemu, gdyż w przypadku zażeń poziomych

⁵⁷ „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2023, nr 10, s. 5.

⁵⁸ Sąd pytający dąży do ustalenia, czy apelacja uczestnika postępowania od postanowienia w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku jest rozpoznawana w składzie jednego czy trzech sędziów. Ponadto poruszono kwestię konsekwencji, jakie może za sobą nieść brak wskazania wartości przedmiotu zaskarżenia przez skarżącego oraz zapytano o sposób, w jaki wartość przedmiotu zaskarżenia ma być wyznaczana w tego rodzaju sprawach.

⁵⁹ Zob. Instytut Legislacji i Prac Parlamentarnych Naczelnej Rady Adwokackiej, *op. cit.*, s. 5; M. Dziurda, *Problemy praktyczne...*, Nb 5.

⁶⁰ J. Gudowski, *Właściwość i skład sądu. Jurysdykcja krajowa*, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 4, cz. 2: *Postępowanie nieprocesowe. Postępowania z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*, red. P. Rylski, M. Walasik, Warszawa 2023, s. 243.

⁶¹ Należy dodać, że zasada ta obowiązuje również w postępowaniu egzekucyjnym na podstawie art. 767⁴ § 1¹ k.p.c.

– rozpatrywanych przez sędziów tego samego sądu – gwarancje te mogą być osłabione⁶².

Problemy interpretacyjne mogą pojawić się w przypadku innych zażaleń poziomych, co do których nie rozstrzygnięto, w jakim składzie powinny być rozpoznawane. Po zmianie art. 741 § 2 k.p.c. nowelizacją z marca 2023 r. nie ma w postępowaniu zabezpieczającym szczególnych regulacji odnoszących się do składu sądu orzekającego w przedmiocie zażalenia, a w aktualnym stanie prawnym na postanowienia sądu drugiej instancji o udzieleniu zabezpieczenia przysługuje zażalenie do innego składu tego sądu (art. 741 § 1 i 2 k.p.c.). Piśmiennictwo skłania się ku rozpoznawaniu ich w składzie jednego sędziego na podstawie art. 397 § 3 k.p.c.⁶³, ale pozostaje to w sprzeczności z zasadą rozpoznawania zażaleń poziomych w składzie kolegiальnym⁶⁴. Analogiczne wątpliwości pojawiają się także m.in. w odniesieniu do zażalenia na postanowienie w przedmiocie kaucji w postępowaniu grupowym (art. 8 ust. 6 ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym)⁶⁵.

PRZEPISY INTERTEMPORALNE DOTYCZĄCE KSZTAŁTOWANIA SKŁADU SĄDU DRUGIEJ INSTANCJI W NOWELIZACJI Z DNIA 7 LIPCA 2023 R.

Zgodnie z art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 7 lipca 2023 r. w sprawach wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie art. 1 pkt 15–20, 22–32 i 34 oraz art. 15 i 20 tej ustawy (tj. 28 września 2023 r.) sąd rozpoznaje sprawę w składzie zgodnym z przepisami ustawy zmienianej w art. 1, 15 i 20 w brzmieniu nadanym ustawą zmieniającą.

Sprawy, które do dnia wejścia w życie nowelizacji z 7 lipca 2023 r. rozpatrywane były w składzie trzech sędziów, przejęte zostały do prowadzenia przez sędziego sprawozdawcę, przy jednoczesnym utrzymaniu w mocy czynności dokonanych przez sąd w składzie zgodnym z przepisami obowiązującymi do 27 września 2023 r. Ponadto jeżeli przed dniem wejścia w życie nowelizacji doszło do zamknięcia rozprawy, sąd rozpoznaje sprawę w składzie zgodnym z przepisami poprzednimi.

⁶² Por. uchwała SN z dnia 1 lipca 2021 r., III CZP 36/20, OSNC 2021, nr 11, poz. 74; M. Dziurda, *Kodeks postępowania cywilnego 2023...*, s. 84; P. Grzegorzczak, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym w świetle ustawy nowelizującej z 9.03.2023 r.*, „Polski Proces Cywilny” 2023, nr 3, s. 391.

⁶³ Zgodnie z wykładnią literalną przepis ten może mieć zastosowanie do zażaleń zarówno pionowych, jak i poziomych, o ile przepis szczególny nie stanowi inaczej.

⁶⁴ M. Dziurda, *Kodeks postępowania cywilnego 2023...*, s. 85.

⁶⁵ Idem, *Zmiany w postępowaniu zażaleniowym po nowelizacji KPC*, LEX/el. 2023, Nb 3.

SKUTKI ROZPOZNANIA SPRAWY W NIEPRAWIDŁOWYM SKŁADZIE

Skład sądu ma niebagatelne znaczenie zarówno ustrojowe, jak i procesowe. Naruszenie przepisów o składach skutkuje nieważnością postępowania, która zachodzi, gdy był on sprzeczny z przepisami prawa (art. 379 pkt 4 k.p.c.). Przepisy te powinno się zatem interpretować w sposób ścisły, by uniknąć dowolności i tym samym zapewnić jednolitość składów przewidzianych przez ustawodawcę dla danych rodzajów spraw⁶⁶. Ponadto, jak przyjmuje się w orzecznictwie, z perspektywy przepisów prawa nie ma składu lepszego czy gorszego. Może być jedynie skład z nimi zgodny lub sprzeczny⁶⁷.

W obliczu powyższego należy stwierdzić, że potrzeba ustanowienia przepisów o składzie sądu w postępowaniu apelacyjnym, które będą jasne i nie będą budziły wątpliwości, nabiera szczególnej wagi. Naruszenie regulacji procesowych w tym zakresie prowadzi bowiem bezwzględnie do sankcji w postaci nieważności postępowania.

PODSUMOWANIE

Stopniowa erozja zasady kolegialności w postępowaniu cywilnym może budzić wiele kontrowersji, zarówno pod względem realizacji gwarancji procesowych przyznanych stronom, jak i w procesie wykładni nowych regulacji. Ustawodawca wprowadził niezwykle kazuistyczne przepisy, które w sposób niezrozumiały różnicują skład sądu orzekającego w postępowaniu apelacyjnym i zażaleniowym w zależności od wartości przedmiotu zaskarżenia, charakteru sprawy czy też charakteru środka zaskarżenia⁶⁸.

Abstrahując od gwarancyjnego charakteru zasady kolegialności, mozaikowy charakter wprowadzonych rozwiązań, a także brak między nimi systemowej spójności stoi w kontrze do głównego celu ustawodawcy, jakim było uproszczenie procedury cywilnej. Pożądane jest zatem – oprócz powrotu do orzekania przez sąd drugiej instancji w składzie trzech sędziów – uproszczenie przepisów regulujących skład sądu, by z uwagi na konsekwencje, jakie niesie za sobą rozpoznanie sprawy w nieprawidłowym składzie, były one bardziej jednoznaczne.

⁶⁶ A. Łazarska, *op. cit.*, s. 147–148; T. Zembrzuski, *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017, s. 232.

⁶⁷ Uchwała SN z dnia 18 grudnia 1968 r., III CZP 119/68, OSNPG 1969, nr 4, poz. 23.

⁶⁸ W odniesieniu do zażeń decydujące jest to, czy zażalenie ma charakter poziomy, czy też pionowy.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Aslanowicz M., *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym*, LEX/el. 2019.
- Dziurda M., *Kodeks postępowania cywilnego 2023. Najważniejsze zmiany*, Warszawa 2023.
- Dziurda M., *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023.
- Dziurda M., *Problemy praktyczne wynikające z nowych przepisów o składach sądu w postępowaniu cywilnym*, LEX/el. 2023.
- Dziurda M., *Przedstawianie zagadnień prawnych na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. w czasach epidemii i nowelizacji*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 11–12.
- Dziurda M., *Skład sądu w II instancji po nowelizacji KPC*, LEX/el. 2023.
- Dziurda M., *Zmiany w postępowaniu zażaleniowym po nowelizacji KPC*, LEX/el. 2023.
- Gajda-Roszczyńska K., *Przebudowa wymiaru sprawiedliwości w czasach pandemii COVID-19 ze szczególnym uwzględnieniem postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Grzegorzczak P., *Zażalenie w postępowaniu cywilnym w świetle ustawy nowelizującej z 9.03.2023 r.*, „Polski Proces Cywilny” 2023, nr 3.
- Grzegorzczak P., Weitz K., *Komentarz do art. 45*, [w:] *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- Gudowski J., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Postępowanie rozpoznawcze. Artykuły 1–124*, red. T. Ereciński, Warszawa 2023.
- Gudowski J., *Właściwość i skład sądu. Jurysdykcja krajowa*, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 4, cz. 2: *Postępowanie nieprocesowe. Postępowania z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*, red. P. Rylski, M. Walasik, Warszawa 2023.
- Izdebski H., *Legislacja dotycząca COVID-19 i ustawowy nihilizm prawny*, [w:] *Pandemia COVID-19 a prawa i wolności obywatela*, red. T. Gardocka, D. Jagiełło, Warszawa 2021.
- Jędrzejewska M., *Komentarz do art. 47*, [w:] *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego*, cz. 1: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, Warszawa 2004.
- Kamieński G., *Rozpoznanie sprawy cywilnej przez sąd drugiej instancji w składzie jednego sędziego jako przyczyna prowadząca do nieważności postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.)*. *Glosa do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych – zasada prawna – z dnia 26 kwietnia 2023 r.*, III PZP 6/22, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2024, nr 2.
- Łazarska A., *Skład sądu drugiej instancji w postępowaniu cywilnym*, „Ius Novum” 2022, nr 2.
- Markiewicz K., *Właściwość sądu, skład sądu i wyłączenie sędziego w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2015, nr 2.
- Markiewicz K., *Wpływ regulacji „covidowych” na zasadę niezmienności (stabilności) oraz kolegialność składów sądów odwoławczych*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Nieć A., Szyprowski B., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2023 r.*, sygn. III PZP 6/22, „Prokuratura i Państwo” 2024, nr 1.
- Ołaś A., *Kolegialność a jednoosobowość – skład sądu I instancji w procesie cywilnym: doświadczenia i perspektywy*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 3.
- Ołaś A., *Komentarz do art. 367*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Legalis 2023.
- Ołaś A., *Skład sądu*, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 4, cz. 1: *Postępowanie nieprocesowe*, red. T. Ereciński, K. Lubiński, Warszawa 2021.
- Partyk A., *Komentarz do art. 367'*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Art. 1–505³⁹*, red. O.M. Piaskowska, LEX/el. 2024.

- Rzewuski M., *Wniesienie apelacji po nowelizacji KPC*, LEX/el. 2023.
- Sanetra W., *Sąd właściwy w rozumieniu Konstytucji RP*, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 9.
- Skibińska M., *O zasadności przepisu art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4 ustawy antycovidowej z perspektywy konstytucyjnej zasady proporcjonalności*, „Polski Proces Cywilny” 2023, nr 1.
- Turek J., *Ławnik – sędzia – przysięgły*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 24.
- Waligórski M., *Zarys polskiego procesu cywilnego*, Kraków 1952.
- Waśkowski E., *System procesu cywilnego*, Wilno 1932.
- Wolwiak I., *Komentarz do art. 47*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Legalis 2023.
- Zembrzuski T., *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017.
- Zembrzuski T., *Ograniczenia jawności postępowania w sprawach cywilnych w dobie pandemii – potrzeba chwili czy trwale rozwiązanie?*, „Forum Prawnicze” 2021, nr 3.
- Zembrzuski T., *Przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii COVID-19 w postępowaniu cywilnym, czyli pożegnanie z kolegalnością orzekania*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.

Źródła internetowe

- Instytut Legislacji i Prac Parlamentarnych Naczelnej Rady Adwokackiej, *Opinia do projektu ustawy z dnia 31 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 3216) w części obejmującej zmiany projektowane w ustawie – Kodeks postępowania cywilnego w zakresie problematyki składu sądu*, 15.06.2023, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=3216> (dostęp: 16.03.2024).
- Sejm RP, *Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Sejm IX kadencji, druk sejmowy nr 45, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=45> (dostęp: 17.03.2024).
- Sejm RP, *Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Sejm IX kadencji, druk sejmowy nr 899, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=899> (dostęp: 10.03.2024).

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1550, ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 1964, nr 43, poz. 297, ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1212).
- Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1638).
- Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1469).
- Ustawa z dnia 13 lutego 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020, poz. 288).
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1327, ze zm.).
- Ustawa z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2021, poz. 1090).

Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023, poz. 614).

Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023, poz. 1860).

Orzecznictwo

Postanowienie SN z dnia 29 kwietnia 2022 r., III CZP 77/22, LEX nr 3361825.

Postanowienie SN z dnia 2 sierpnia 2023 r., III USK 18/23, LEX nr 3590558.

Uchwała SN z dnia 18 grudnia 1968 r., III CZP 119/68, OSNPG 1969, nr 4, poz. 23.

Uchwała SN w składzie 7 sędziów z dnia 10 maja 2011 r., III CZP 126/10, OSNC 2011, nr 11, poz. 117.

Uchwała SN z dnia 1 lipca 2021 r., III CZP 36/20, OSNC 2021, nr 11, poz. 74.

Uchwała SN z dnia 6 kwietnia 2022 r., III CZP 12/22, OSNC 2022, nr 12, poz. 115.

Uchwała SN w składzie 7 sędziów z dnia 26 kwietnia 2023 r., III PZP 6/22, OSNP 2023, nr 10, poz. 104.

ABSTRACT

The principle of collegiality is one of the guiding principles of the justice system. It is assumed to ensure a higher standard of proceedings and thus increases the legitimacy of the judgment in public perception. By the Act of 7 July 2023 amending the Act – Civil Procedure Code and some other acts, it was adopted that the court of second instance adjudicates in a single-judge panel. The new regulations not only raise a lot of controversies, but also cause a number of interpretation problems. This article considers the essence of the principle of collegiality in second-instance proceedings and discusses the effects of the changes introduced by the amendment of 7 July 2023.

Keywords: principle of collegiality; composition of the court; single-judge panel; collegial composition

ABSTRAKT

Zasada kolegialności jest jedną z naczelných zasad wymiaru sprawiedliwości. Przyjmuje się, że zapewnia ona wyższy standard prowadzonego postępowania i tym samym zwiększa legitymację orzeczenia w odbiorze społecznym. Ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw przyjęto, że sąd drugiej instancji orzeka w składzie jednego sędziego. Nowe przepisy nie tylko budzą wiele kontrowersji, lecz także powodują szereg problemów interpretacyjnych. W niniejszym artykule rozważono istotę zasady kolegialności w postępowaniu drugoinstancyjnym, a także omówiono skutki zmian wprowadzonych nowelizacją z dnia 7 lipca 2023 r.

Słowa kluczowe: zasada kolegialności; skład sądu; skład jednoosobowy; skład kolegialny